

I. Bevezetés*

Ha nem is minden előzmény nélkül, de a tradicionális iskola magyar ágában jelent meg az a nézet, amely az európai filozófia egyik kifejezését, a „szolipszizmust” alkalmazta a tradicionális metafizika centrális doktrínájára.¹ Azonban nemcsak egy kifejezés puszta átvételéről és alkalmazásáról van itt szó, hanem eredeti jelentésének átalakításáról, hogy alkalmassá váljon olyan tanítások hordozására, amelyek meghaladják a filozófia szokásos kereteit. A szolipszizmus mint a magyar tradicionális iskola alapvető tanítása tehát éppúgy gyökerezik az európai filozófiai hagyományban, illetve annak egyik határproblémájában, mint ahogy a tradicionális metafizikában. E munka során azt fogjuk megvizsgálni, hogy az ekképpen megszületett tradicionális avagy metafizikai szolipszizmus milyen viszonyban van egyrészt a filozófiai szolipszizmussal, másrészt a tradicionális létértelmezésekkel.

Maga a szolipszizmus kifejezés annyit jelent, hogy „egyedül” (lat. *solum*) önmaga (lat. *ipsum*).² Bár a szolipszizmusnak több,

* Külön köszönettel tartozom Madácsy Istvánnak és Murányi Tibornak a szöveg előkészítésében nyújtott baráti segítségéért.

¹ A tradicionális iskolával, illetve annak magyar ágával kapcsolatban lásd Seyyed Hossein Nasr: „A szent újrafelfedezése. A tradíció újraélesztése”; Horváth Róbert: „A »tradicionális szerzők« kifejezéséről”; Baranyi Tibor Imre: *Fejlődő létrontás és örök hagyomány*, 135–155. o. (a „René Guénon és a tradicionalitás” című fejezet); illetve Bujai Ferenc (szerk.): *Metaphysicum et politicum*, 7–75. o. („A magyar tradicionális iskola »teste« és »lelke«” című bevezetés).

² Bár a „szolipszizmus” kifejezés etimológiáját általában *genus masculinum*-ban szokás megadni (*solus* – *ipse*), ez indokolatlan, és elsősorban nem

meglehetősen különböző formája létezik az európai filozófiában, lényegében mindegyik változata az „egyedül önmaga” eszméjének alkalmazása egy adott létsíkra. A szolipszizmust három területre szokás vonatkoztatni: az etika, az ismeretelmélet és a lételmélet területére. Ennek megfelelően a szolipszizmusnak három fő formája létezik:

1. *etikai szolipszizmus* (más néven filozófiai egoizmus);
2. *episztemológiai szolipszizmus* (más néven fenomenológiai vagy megismerés-szolipszizmus);
3. *ontológiai szolipszizmus* (más néven metafizikai, egzisztenciális vagy valóság-szolipszizmus).³

A szolipszizmus harmadik formája *esszenciálisan* magában foglalja a szolipszizmus első és második formáját is. E három szolipszizmus közül természetesen csak a harmadik nevezhető ténylegesen és a maga teljességében szolipszizmusnak; a második egy átmeneti álláspont megszilárdulását képviseli, mely mindig is nyitott volt az ontológiai szolipszizmus irányában; az első pedig egyszerűen egy gyakorlati morális alapelv, amely többnyire híjával van a valódi filozófiai megalapozásnak. A szolipszizmus tehát a tárgyi világ *ontológiai, episztemológiai* vagy *morális* függését mondja ki a szubjektumtól. Ám a szubjektum vonatkozásában is különbség van szolipszizmus és szolipsziz-

azért, mert női szolipszisták is lehetnek (pl. a pszichológus-matematikus Christine Ladd-Franklin), hanem mert a „szolipszizmus” kifejezésben szereplő alany – bárhogyan is értelmezzük – fölötte áll a nemiségnek. Éppen ezért indokolt – László András *Solum Ipsum* című művét követve – a *genus neutrum* alkalmazása.

³ A metodológiai szolipszizmus sajátos köztes helyzetben van az episztemológiai és az ontológiai szolipszizmus között, és elsődlegesen Descartes-hoz, másodlagosan Carnaphoz kapcsolódik.

mus között. Egy szolipszista vagy szolipszisztikus teória vonatkozhat

1. az egyes szubjektumokra általában, és ez esetben az összes szubjektumnak a világhoz való viszonyát mondja ki; vonatkozhat
2. szorosabban véve a szolipszizmussal kapcsolatos vizsgálódást végző aktuális szubjektumra, s ez esetben a többi szubjektumnak a világhoz való viszonyáról a szolipszista semmit sem tud mondani; és vonatkozhat
3. szorosan véve és *kizárólagosan* magára a szolipszistára, az összes többi szubjektum mint szubjektum létének elutasításával egyetemben.

Természetesen csak ez utóbbi álláspont tekinthető valóban szolipszistának, mert csak ebben az álláspontban nyilatkozik meg teljes következetességgel a szolipszizmus belső logikája.

A *morális szolipszizmus* egyetlen moralitást ismer el: az én autonóm moralitását, amely ilyen módon egyfajta filozófiai egoizmus. Alapelve az, hogy „minden meg van engedve”, amennyiben az az én érdekeit szolgálja. Az egyetlen morális imperatívusz ilyen módon maga a szubjektum, még hozzá a tágabb értelemben vett szubjektum: az ember a maga testi-lelki-szellemi teljességében. Ez nem feltétlenül jelent maximális egoizmust: az optimális egoizmus, amely figyelembe veszi a környezetét is, alkalmasabb megvalósítási módja a morális szolipszizmusnak. Ennek ellenére a morális szolipszizmusban mindig élnek anarchisztikus hajlamok. A későbbiekben a szolipszizmusnak ezzel a formájával – melynek filozófiai szinten Max Stirner (1806–1865) a legismertebb képviselője⁴ – nem fogunk foglalkozni.

⁴ Stirner tekinthető a teoretikus anarchizmus megalapítójának. Főművének címe: *Az egyetlen és tulajdona*. Az egyetlen valóság az ego, a „te-

Az ismeretelméleti szolipszizmus álláspontja szerint bár a létezés a maga létbeli mivoltában nem függ a szubjektumtól, de azt egész megjelenésében a megismerő szubjektum konstruálja. Az ismeretelméleti szolipszizmusban tehát a lét kérdése nem merül fel, illetve a létezés csupán a maga fenomenológiai megnyilatkozásában függvénye az alanyak. Az ismeretelméleti szolipszizmus egészen addig mehet, hogy a lét a maga teljességében *terra incognitává* válik számára.

Az ontológiai szolipszizmus szerint a létezésnek nemcsak a fenomenológiai szupersztrátuma, hanem ontológiai szubsztrátuma is teljes mértékben a szubjektum függvénye, illetve az ontológiai szubsztrátum nem független az alanytól, hanem benne gyökerezik. Míg tehát az ismeretelméleti szolipszizmus esetében *semmit sem lehet megismerni* a tudaton és annak tartalmain kívül, addig az ontológiai szolipszizmus szerint *semmi sem létezik* a tudaton és annak tartalmain kívül. Vagy másképpen megfogalmazva, míg az ismeretelméleti szolipszizmus híve úgy gondolja, hogy ami a megismerési aktusban megvalósul, az a megismerési aktusnak és valóság numenális rétegének a találkozásából fakad (ami nem más, mint a valóság fenomenális rétege), addig az ontológiai szolipszizmus híve úgy gondolja, hogy ami a megismerési aktus révén megvalósul, az a valóságnak egyszerre fenomenális és numenális szintje, anélkül azonban, hogy e kettő között az ontológiai szolipszizmus nézőpont-

remtő semmi”, az „egyetlen”, s minden, ami rajta kívül van, s ami az ego „tulajdona”, pusztán üresség. A világ éppúgy absztrakció, illetve pusztán gondolat, mint „az én”; egyedül csak én nem vagyok absztrakció – mondja Stirner. Stirner gondolkodását az énkultusz, a mindennek fölé helyezett önérdek, a minden kötöttségtől mentes szabadság, az állam, a vallás és az erkölcs teljes elutasítása jellemzi. Előfutára éppúgy a XIX. század utolsó évtizedeiben fellendülő elméleti és gyakorlati anarchizmusnak, mint a posztmodernizmusnak.

jából értelme volna különbséget tenni. Az ismeretelméleti és ontológiai szolipszizmusnál a szubjektum nem az egész ember a maga testiségével egyetemben, hanem a szorosan vett szubjektum, a szorosan vett én – ami azt jelenti, hogy a szolipszistának saját testisége is része annak a jelenségvilágnak, amely tárgyként jelenik meg a számára.